

FRANCIS MADING DENG

Rasszizmus, etnikumok és fejlődés Afrikában

Nemzetté alakulása során a legtöbb afrikai ország számos olyan, egymással szorosan összefonódott dilemmával kényszerül szembenézni, amelyek az afrikai államiság lényegéből fakadnak. Az afrikai vezető politikusok fennhangon hirdetik az egykori gyarmattartók szabta határok között élő nemzetek egységét, miközben a változatlanul fennálló faji és etnikai különbségek, úgy tűnik, a gyarmati örökség fennmaradását veszélyeztetik. Emellett az afrikai értelmiségiek és politikai vezetők az ősi értékekre és intézményekre kívánják alapozni országuk politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését, hogy az minél erősebben gyökerezzen az afrikai valóság talajában. A fejlődésnek ez a kontextuális megközelítése azonban az általuk primitívnek, elmaradottnak és a nemzet eszméjével szemben állónak minősített etnikai, nemzetszint alatti csoportok öntudatosodását és megerősödését segíti elő.

A faji és etnikai különbségek kihívása

Dél-Afrika a maga apartheidrendszerével kirívó példáját adta mindazoknak az ellentmondásoknak és megrázkódtatásoknak, amelyek a faji és etnikai különbségekre alapozott állam kísérletéből fakadnak. Noha az itteni faji és etnikai feszültségek mára valamelyest lecsillapultak, nagy a valószínűsége, hogy a nem is olyan távoli jövőben komoly megpróbáltatások és kihívások elé állítják még az országot. Noha Afrika többi országában ebből a szempontból távolról sem. mérgesedett el annyira a helyzet, mint Dél-Afrikában, számos ország politikai életét döntően befolyásolják a faji és etnikai feszültségek, sőt konfliktusok.

Mint az újkori afrikai fejlődés sok más vonása, e válsághelyzet is a gyarmati beavatkozásban és az afrikai államok kialakulásának sajátos történetében gyökerezik. A modern nemzetállam eszméje a mai Afrikában néhány országtól eltekintve importfogalom, a gyarmattartók hozománya, akiktől az afrikai értelmiség és politikusréteg azt átvette és meghonosította. Faji és etnikai szempontból nézve nyilvánvaló, hogy az afrikai nemzetállamok meglehetősen önkényes és mesterséges módon, összetartozó népek szétszakítása és különálló csoportok egyazon gyarmati határok közé kényszerítése révén jöttek létre. A legtöbb esetben ez olyan pluralista közösségek kialakulásához vezetett, amelyeken belül az egyes csoportok nem azonos mértékben osztották valamely nemzeti identitás gondolatát, és más-más mértékben fértek hozzá a hatalom, vagyon, szolgáltatások és a fejlődés lehetőségeihez.

Az egyes országok függetlenségért vívott harcainak kollektív kihívása egy időre minden nemzeti erőt egyesített, s az első időkben magát a függetlenséget is mint nagy, közös nemzeti vívmányt éltették. Ám a függetlenség kivívásával egy időben élesen jelentkezett az elosztás kritikus kérdése is. Az igazság, egyenlőség és *fair play* óhajta országokon belül és országok között egyaránt feszültségekhez, sőt heves összecsapásokhoz vezetett: elég itt megemlítenünk Angola, Burundi, Csád, Etiópia, Libéria, Marokkó, Mozambik, Ruanda és Szudán példáját. A klánrendszer és a gyarmati balkanizálódás még a látszólag homogén lakosságú Szomáliában is olyan törésekhez vezetett, amelyeket még sokáig nem lesz könnyű áthidalni. És Nigériától eltekintve, ahol az etnikai indíttatású biafrai háború a szövetségi hadsereg döntő győzelmével ért véget, e gyilkos konfliktusok általában hosszan elhúzódónak, kiirthatatlannak és mind békés, mind katonai eszközökkel megoldhatatlannak bizonyulnak. Minél hevesebben követelik jogaikat az elnyomott közösségek, annál veszélyesebbnek tűnnek a *status quo*-ra nézve, s így az uralkodó csoportok annál erőszakosabban törekszenek elnyomásukra. A felszabadulásért és egyenlőségért folytatott harc legbiztosabb vesztesei pedig a demokrácia és

az emberi jogok. Még a rasszizmussal szembeni ellenállás is rasszistának minősíthető, ahogyan azt a szudáni konfliktus bizonyítja.

Ebben a helyzetben Afrika alapvető problémája abban áll, miként lehet a gyarmati határok fenntartásának elvét a nemzetszint alatti csoportok önrendelkezési jogával összeegyeztetni, a vélt vagy valós különbségeket és egyenlőtlenségeket figyelembe venni, s ráadásul mindezt a világszerte elismert demokratikus elvek és alapvető emberi jogok szem előtt tartásával mind helyi, mind globális szinten megoldani.

Noha az afrikai országok mind ez idáig nem sok optimizmusra adtak okot, helyzetük mégsem tekinthető statikusnak. A területi integritás kezdeti túlhangsúlyozásától, amely számos esetben az állampolgárok egyéni és csoportos jogai elleni erőszakig fajult, az országok többsége mára már nagyobb hajlandóságot mutat a határokon belüli békére, igazságosságra és egyenlőségre, amint azt az Afrikai Egységszervezet (OAU) *ad hoc* közvetítő bizottságainak munkája is bizonyítja. A területi integritás és a be nem avatkozás politikája egyre inkább helyt ad a kölcsönös megegyezésnek és az emberi méltóság határokon belüli és túli tiszteletének. Sokan egyenesen azzal érvelnek, hogy Afrika olyan sikereket ért el a területi integritás politikájában, hogy immár megengedheti magának a kivételek elviselését, azaz a jogos autonómiatörekvések legitimálását is anélkül, hogy tartania kellene egy, a kontinensen végigsöprő szeparatista hullámtól. Többnyire az etiópai Eritreát és Dél-Szudánt szokták felhozni a jogos autonómiatörekvések példáiként.

William Foltz a következőket jegyezte meg a Brookings Institution szervezésében 1989 októberében az afrikai konfliktusok megoldási lehetőségeiről tartott konferencián: „Bárhogy értékeljük is különböző kommentátorok a különböző konfliktustényezőket, mindig nagy súlyt, sőt túl nagy súlyt fektetnek az életképtelenség elvére. Pedig ha abszolút előnyben részesítjük a határok sérthetlenségét az önrendelkezés követelésével szemben (amelyet az érintettek, úgy tűnik, csupán a gyarmati uralom alatt sínylődő alanyok esetében tartanak jogosnak), ez az életképtelenség-elv egyáltalán nem segít megoldani azokat a sajátos feszültségeket, amelyek az egyes konfliktushelyzetek kiindulópontjai voltak.”¹

Crawford Young ugyanezen a konferencián említette, hogy „az önrendelkezés mellett rendkívül rövid időn belül afrikai alapelvvé vált a területi integritás elve, olyannyira, hogy a független Afrika szinte teljesen ezen alapszik”.² Majd így érvel: „Véleményünk szerint az afrikai államrendszerek az OAU normarendszerével mérve kellőképpen stabilizálódtak ahhoz, hogy elviseljenek némi lemorzsolódást az egész építmény összeomlása nélkül. (...) Nem biztos például, hogy egy független Eritrea alapjaiban rendítené meg az afrikai nemzetközi jog rendszerét.”³ Szudánnal kapcsolatban Crawford Young a következőket állapította meg: „Az Észak-Szudánban annyira óhajtott fundamentalista iszlám állam, úgy tűnik, ábránd csupán. Egy ilyen politikai formula minden etikai kiválósága ellenére sem lesz rákényszeríthető Dél-Szudánra, sem katonai erővel, sem a most még erőtlén államapparátus révén. A déliek által is elfogadható megoldást jelentene viszont a szudáni állam kettéosztása.”⁴

A közelmúlt etiópai fejleményei - az Etiópai Népi Forradalmi Demokratikus Front (EPRDF) és az Eritreai Népi Felszabadítási Front (EPLF) győzelme a Mengisztu-rezsim fölött, és ezt követő megállapodásuk, amely önrendelkezési jogot ad Eritrea népének - az idáig uralkodó szemlélet „revíziójáról” tanúskodnak. A megoldás egyfelől Pandora szelencéjének tűnik, amelyet gondosan óvni kell a visszaélésektől, másfelől azonban olyan stratégiai módszernek látszik, amelyet inkább bölcs és hatékony módon terjeszteni kell, semmint kegyetlen erőszak révén elnyomni.

Ennek a fejlődésnek az irányába mutat a demokratizálódásnak és az emberi jogok védelmének Afrika-szerte erősödő követelése. Az Emberi és Nemzeti Jogok Afrikai Chartája, az úgynevezett Banjul-charta rendkívüli lépést jelent ebbe az irányba. És míg afrikai körökben hosszú és hiábavaló vitákat folytatnak arról, vajon Afrika vagy Kelet-Európa indította-e el a demokrácia és az emberi jogok követelésének legújabb hullámait, annyi bizonyos, hogy a két

hullámverés - legalábbis Afrikából nézve - kölcsönösen erősítette egymást. A folyamat, amelyet az Olusegun Obasanjo, volt nigériai államfő által vezetett Afrikai Vezetők Fóruma kezdeményezett az Európai Biztonsági és Együttműködési Tanács „helsinki elveinek” Afrikába plántálására egy Afrikai Biztonsági, Stabilitási és Együttműködési Tanács révén, úgy tűnik, néhány éven belül számottevő sikerekhez vezethet. Kérdés, hogy a folyamat mennyiben fogja erősíteni a nemzetszint alatti csoportok követelését a gyarmati határok elmozdítására és az önrendelkezés érvényesítésére.

A fejlődés kulturális dimenziói

Egységnek és különbözőségnek a nemzeti identitás által felvetett dilemmáját erősítik a társadalmi és kulturális fejlődésből fakadó kulturális kihívások is. A fejlődéshez, e gyarmatkori jövevényhez Afrika mindig is külsődlegesen viszonyult. A fejlődés, lényegét és működését tekintve, itt egyet jelentett a nyugati tudományos és technikai *know-how*-val, mindig kívülről érkezett, és idegen maradt a harmadik világ számára, amely csupán utánzás révén, nyugati segítséggel vagy közreműködéssel tudott benne részt venni. Ez a felfogás alapjaiban ásta alá a bennszülött kultúrák értékeit, intézményeit, céljait és az ezek elérésére bevált eszközöket. Ahelyett, hogy úgy tekintettek volna saját eszközeikre, mint amelyek nélkülözhetetlenek a szűkös anyagi forrásokkal rendelkező népesség fennmaradása szempontjából, elavultnak és a fejlődés gátjainak bélyegezték őket. Ez elkerülhetetlenül a gyámoltalanság, kiszolgáltatottság és függőség érzését erősítette meg a helyi népességben, még az élet legalapvetőbb területein is, saját társadalmi kontextusuk és környezetük közepette. Számos afrikai nép szarvasmarha-tenyésztő és földműves, nagy állatállománnyal és gazdagon termő földdel rendelkező büszke társadalomban, hosszú idő óta irigységtől övezve élt, s most tulajdon vezetőik leereszkedő magatartása arra ébreszti rá őket, hogy szörnyűségesen szegények, nyomorult páriák, akik egyedül abban reménykedhetnek, hogy bekerülve a Legfejletlenebb Országok, a hírhedt LDC (Least Developed Countries) kategóriájába méltónak bizonyulnak a külföldi segítyekre.

Ne legyünk azért teljesen méltánytalanok: a politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés tervezése során az afrikai vezetők nem feledkeztek meg teljesen azok kulturális dimenzióiról sem. Már a függetlenség legelső napjaitól fogva megkíséreltek elméleti alapokat alkotni egyfajta kulturálisan releváns fejlődés számára. A többször is nagy népszerűsége szert tett Egy Párt Rendszere és az Afrikai Szocializmus, vagy az ezeknél is egzotikusabb filozófiai fogalmak, mint Senghor *Négritude*-je, Nkrumah Öntudatosodása, Kaunda Humanizmusa, Nkrumah vagy Mobutu *Authenticité*je, mind arra tett kísérletek voltak, hogy afrikai talajon teremtsék meg különféle politikai és gazdasági stratégiák alapját.

Mindezekkel a próbálkozásokkal az a baj, hogy valójában felülről jövő legitimációs kísérletek és igazolások különféle készen kapott politikák és stratégiák számára, s nem a helyi kultúrák, értékek és intézmények valódi, jól tájékozott értelmezésén és alkalmazásán alapulnak. A helyi kultúrák felőli teljes tájékozatlanság, s így ezek politikai és gazdasági fejlődésben kiaknázható potenciáljainak alábecsülése mindmáig jelentős mértékben hozzájárult a modern afrikai nemzetállamok elszegényedéséhez. Ez a tájékozatlanság a legfőbb oka annak, hogy máig félreismerték és elhanyagolták az afrikai elitek és tömegek energiáit, amelyek pedig jelentős mértékben hozzájárulhattak volna a fejlődés folyamatához. Ahogyan Claude Ake, nigériai politikai közgazdász jegyezte meg nemrégiben a Brookings Intézetben készített tanulmányában:

„Mivel a fejlődés paradigmája egyértelműen negatívan ítéli meg a népet és kultúráját, nem fogadhatja el saját szempontjaikat, és nem is érdekelheti a helyi valóság, beleértve magát a fejlesztési kívánt népet is. Kiindulópontja nem az, ami van, hanem az, aminek lennie kellene. A paradigmát csak annyi érdekli, azzá válik-e Afrika, amivel most nem azonos, és

amivé valószínűleg soha nem is tud válni. Ez a paradigma implicit módon elidegeníti önmaguktól az afrikaiakat, s elveszi minden hitüket tulajdon integritásukban és érvényességükben.

Mindez mélyen demoralizáló hatású. (...) Az a lelkiállapot, amely ilyenfajta viselkedésmódot szül, nem járul hozzá a fejlődéshez. A fejlődés (...) nem olyan népek való, amely nem tudja, ki is ő, és honnét jött, mert az ilyen nép valószínűleg azt sem tudja, hová megy. A fejlődés olyan népek sajátja, akik tisztában vannak azzal, mit akarnak, biztosan önmagukban, és határozottan kiállnak elképzeléseik megvalósítása mellett.”⁵

Ma már széles körben elismerik, hogy az afrikai fejlődés eddigi paradigmái túlnyomórészt megbuktak. Afrika, úgy tűnik, fejlődés helyett egyre lejjebb csúszik a fejlődés vagy inkább a fejletlenség létráján. Az afrikai országok emiatt egyre kevésbé tudják biztosítani lakosaiknak még a legalapvetőbb életfeltételeket is, amit csak súlyosbítanak a szaporodó fegyveres összecsapások. Mára mindennapossá vált a szárazság vagy a konfliktusok okozta éhínség, s az általa sújtott országok már képtelenek vele - a szegyenkezve és vonakodva kért, szinte mindig későn érkező és tömeges elsősegélynyújtás formáját öltő - külső segítség nélkül megbirkózni.

A gyakori konfliktushelyzetek idején civil menekülők áradata lepi el a szomszédos országok területét, vagy saját országukon belül kényszerülnek elhagyni természetes közegüket és erőforrásaikat, ilyen módon teljesen a külföldi segítség szervezetek ellátására szorulva. Minthogy a kormányzat a háborúnak ezeket az ártatlan áldozatait többnyire egy kalap alá veszi a lázadók mozgalmával, nem saját népének, hanem az ellenséges tábor részének tekinti őket. Szenvedésüket és pusztulásukat nyugodtan, sőt örömmel tűri, vagy egyenesen fegyverként alkalmazza lázadó rokonaik megtörésére. És mivel általában kívül esnek a lázadók ellenőrzésén is, a lázadók sem tekintik őket másnak, mint az ellenség földjén maradt dezertőröknek, akik megérdemlik sorsukat. Vezetők nélküli néppé válnak, kívül esnek minden hatalom morális felelősségén, s ezt az űrt kell betöltenie a nemzetközi közösségnek. Ezeket a nyomorúságos körülmények között élő áldozatokat mint a nemzeti identitás halálos krízisének árváit a világgözösségnek kell morálisan örökbe fogadnia.

Az eddigi fejlődési paradigmák csődje, a külföldi segélyek megcsappanása, a nyomorúság növekedése és az emberi tragédiák szaporodása Afrikát önellátásra kényszeríti, arra, hogy hatékonyabban használja fel saját emberi és anyagi erőforrásait. Ez egyszersmind a helyi értékekre, intézményekre, társadalmi szervezetekre és magatartásformákra alapozott fejlődést is jelenti. Hogy ismét Claude Ake szavaival éljünk:

„A helyi valóságra építeni annyit tesz, mint lehetővé tenni, hogy az szabja meg a fejlődés stratégiáját, hogy a fejlődés alkalmazkodjon mindazokhoz az értékekhez, érdekekhez, intézményekhez és életformákhoz, amelyeket az emberek fontosnak tartanak saját életükben. A fejlődésnek, hogy sikeres lehessen, olyannak kell elfogadnia az embereket, amilyének, s nem olyannak, amilyenek lehetnének. Hiszen a fejlődés kihívása éppen abban áll, miként léphetnek előre a népek mindannak - értékeiknek, érdekeiknek, intézményeiknek - megtagadása nélkül, amijük van, és amivel a legmélyebben azonosultak.

Nem azért kell ezekből a valóságokból ezt vagy azt előnyben részesítenünk, mert vonzó lehet a fejlődés számára, hanem azért, mert fontos az illető nép szempontjából, mert lényegéből fakad, és mert alapjában meghatározza annak lehetőségét, miként haladhatnak és haladhatnak-e egyáltalán előre.”⁶

E megközelítés lényege az, hogy a fejlődést mint belülről fakadó kibontakozást fogja fel, mint annak jobbítását, amit az illető nép évtizedeken, évszázadokon vagy évezredek át tett. Az emberek mindig művelték a földet; mindig tehetnék ezt jobban is, természetük minőségének és mennyiségének javításával, hogy ennek révén készpénzre vagy más szükséges dolgokra váltható fölöslegre tegyenek szert. Az emberek mindig igyekeztek gyarapítani nyájaikat, javítani állatállományukat és megóvni őket a betegségektől; mindig

tehetnék ezt jobban is, a táplálás, tenyésztés gyógyítás hatékonyságának növelésével. Az emberek mindig környezetüknek megfelelő lakásokat építettek; de építhetnének tágasabbakat, világosabbakat, levegősebbeket és védettebbeket is. Az emberek mindig alkalmazták a betegségmegelőzés és a gyógyítás különféle módszereit egészségük érdekében; de tehetnének érte többet is táplálkozásuk, ivóvizük, higiéniai körülményeik és természetesen gyógyászatuk javításával. Az emberek mindig utaztak, és mindig szállítottak árukat szárazon és vízen; de utak építése, valamint állatok, kerékpár, kocsik vagy gépesített eszközök révén csökkenthetnék a közlekedés és áruszállítás nehézségeit. És mindig voltak olyanok, akiknek kivételes tehetségük volt közösségük horizontjának szélesítésére, olyan újítók és felfedezők, akik másoknál nagyobb mértékben voltak képesek feltárni, átvenni és adaptálni új eszközöket életfeltételeik javításának érdekében. Nagyon sokat lehet még tenni ezen a téren, az adott határokon belül is, a régire építve, az újat asszimilálva, és a kettő párosításával javítva az élet minőségét. Nagyon új és nagyon életidegen kísérlet az, hogy társadalmakat vagy egyéneket egy „fejlődésnek” nevezett folyamat útján emeljék a lét olyan magasabb és jobb szintjére, amely végtelenül messze esik minden addigi tapasztalatuktól.

Hacsak nem veszítjük szem elől a nemzetképződés dilemmáit, tisztában kell lennünk vele, hogy a fejlődés imént vázolt módja számos politikai kockázattal jár, s ennek megfelelően heves viták középpontjában áll. Természetes következménye ugyanis, hogy elismeri a nemzetet alkotó különféle etnikai és nemzetszint alatti csoportok identitását, értékrendszereit, intézményeit és életformáját, és épít is ezekre. Az efféle elismerést azonban mind ez ideig gyanakvás és elutasítás kísérte mint a nemzeti egység elleni fenyegetést és a szeparatizmus ösztönzőjét. Valós félelem ez, vagy csak illúzió? Hihetünk-e abban, hogy mára a helyzet megváltozott, hogy az egység konszolidálódott, és hogy a hagyományok elismerése és felhasználása nem vezet szükségszerűen szeparatizmushoz? És ha ahhoz vezetne is: vajon lehet-e cél önmagában a gyarmati államalakulatok megőrzése, vagy olyan eszköznek kell tekintenünk, amelyen lehet és kell is változtatni magasabb célok elérése érdekében? Más szóval: milyen lehetőségeik vannak az afrikai országoknak, amelyeknek éles belső faji és etnikai ellentétei súlyos akadályokat jelentenek a fejlődés és a nemzetképződés útján? Hogy valós kontextusban kapjunk választ e kérdésre, vizsgáljuk meg röviden Szudán problémáját.

A szudáni konfliktus identitástényezői

A jelenleg dúló szudáni polgárháború, ha lényegében nem különbözik is más afrikai etnikai konfliktusoktól, mégis kiemelkedik közülük azáltal, hogy egyszerre játszanak benne szerepet faji, etnikai, kulturális és vallási tényezők, amelyek együttesen határozzák meg a részt vevő csoportok és az „egységes nemzet” identitását. A nemzeti identitás kérdése része szinte minden olyan napirendnek, amelyet tárgyalások, dialógusok vagy alkotmánymegbeszélések céljára javasoltak. A kérdést olykor nemzetiségek, illetve identitástényezők (etnikum, kultúra, nyelv vagy vallás) viszályaként fogalmazták meg; máskor azt vetették fel, vajon az ország arabnak, afrikainak, afro-arabnak vagy arab-afrikainak tekintendő-e. Vallási perspektívából nézve az látszik döntőnek, hogy az ország az iszlám *sharia*-jog kormányzása alá kerül-e, vagy szekularizált állam marad, garanciákat nyújtva a vallásszabadságra és egyenlőségre.

Az Észak és Dél közötti faji és kulturális különbözőség hangsúlyozása nem más, mint a tények leegyszerűsítése, még ha ez az utóbbi időben némi finomításon és módosításon esett is át. De ha nem tükrözi is a kétfajta népesség identitásának objektív valóságát, annál inkább elénk tárja énképük különbözőségét. Az ország faji és kulturális összetételét ugyanis az arab és afrikai elemek bonyolult elegye alkotja még az északi régióon belül is, ezért aztán az észak-szudániak arab identitása inkább egyfajta, a többiek által is elismert énképet, semmint valós faji hovatartozást jelent. Az északiak nem azért részesítik előnyben az arabság és afrikaiság

kulturális szempontú meghatározásait, mert ez állna legközelebb a valósághoz, hanem azért, hogy élet vegyék a rasszista megbélyegzésnek. Ez azonban nem befolyásolja az átlagos szudáni „arab” szubjektív énképét, amely egyszerre faji és kulturális szempontú. Ezért hangsúlyozzák arábiai leszármazásukat hosszú genealógiák felsorolásával, még ha ezeket csak különféle mítoszokkal sikerül is összefoldozniuk. E szubjektív tényezőt fontos szem előtt tartanunk, ha meg akarjuk érteni a faji előítéletek és megkülönböztetés, illetve az ezekre visszavágó elkeseredett reakció gyökereit.

Még ha az arabság tisztán kulturális fogalom lenne is, és így az Észak és Dél közötti különbségek nélkülöznének minden faji színezetet, akkor is érvényben maradna a döntő kérdés: min alapulhat a nemzetet egyesítő identitás? Történetileg nézve az identitás problémája nem egyszerűsíthető le a szubjektív énképek kérdésére. Észak elarabosodása és iszlamizálása olyanfajta rétegeképző és diszkriminatív folyamatok során ment végbe, amelyek az arabokat, az arab vallást és kultúrát az afrikai fajták, vallások és kultúrák fölé emelték. Noha az arabosodás gyökerei a bennszülöttek között letelepedett legelső arab kereskedőig vezethetők vissza, a folyamat valójában az iszlám VII. századi megérkezésével erősödött fel. A muzulmán arab állam meghódította Szudánt, katonai támaszpontokat létesített az ország ellenőrzésére, kommunikációs csatornákat nyitott az arab világ felé, mozgásszabadságot, anyagi és személyes védelmet biztosított a kereskedők számára, de egyébként érintetlennek és szinte függetlennek hagyta meg a szudáni lakosságot. Mivel az arab telepések kereskedőként és nem elnyomóként érkeztek, kiváltságos helyzetük, kozmopolita és univerzális vallásos kultúrájuk, anyagi jólétük és nem utolsósorban „liberális” asszimilációs hagyományuk hozzájárult egyfajta „testvériség” kialakulásához, amelynek keretein belül a vezető szudániak előszeretettel kötöttek házasságot arab kereskedőkkel. Minthogy az arabok többnyire feleség nélkül érkeztek, és mert az iszlám tiltja muzulmán nők nem muzulmán férfiakkal kötött házasságát, a vegyes házasságok egyoldalúak voltak. A belőlük származó gyermekek az apai ággal azonosultak, s így az idők folyamán egyre jobban erősödött az arab elem dominanciája.

Ám még így is maradtak „fehér foltok” Északon, különösen a nyugati és keleti határvidékeken, amelyeket alig érintett az arab keveredés. Számos etnikai csoport, még Közép-Szudán sok folyó menti törzse is megtartotta bennszülött nyelvét és szokásait. Jó példával szolgálnak erre a núbiaiak, akik az egyiptomi határon élve mindig szoros kapcsolatban álltak a külvilággal, ám makacsul ragaszkodtak bennszülött identitásukhoz. Az 1956-os népszámlálás szerint a népességnek csupán 39 százaléka vallotta magát arabnak, s ezek nagy része is arab-afrikai vegyes házasságok leszármazottja volt. Másfelől azonban a muzulmánok alkotják a népesség legnagyobb egységes csoportját.

Az arabokat a déli területek benépesítésétől visszariasztották a természeti akadályok, éghajlati tényezők és a harcias Nílus menti törzsek. Az a néhány arab kalandor, akit a rabszolga-kereskedelem vezérelt ide, nem volt érdekelt a déliek elarabosításában és iszlamizálásában, hiszen ez az ottani vidéket *dar-el-harbból* (a háború földje) *dar-el-Islammá* (az Iszlám földje) változtatta volna, ami védelmet nyújtott volna számukra a rabszolga-kereskedelemmel szemben. Azon az áron tehát, hogy megmaradtak a rabszolga-kereskedők vadászterületének, mindazok a törzsek, amelyek megúszták ezek pusztításait, viszonylag érintetlenek maradtak a külvilág befolyásától. Átvették ugyan Észak néhány kulturális és vallási vonását, ám ettől eltekintve büszkén őrizték bennszülött önképüket, amelynek fontos eleme volt az északi asszimilációval szembeni ellenállás és a rabszolgaságot támogató arab-iszlám erkölcs megvetése.

Az arab asszimilációtól és iszlamizálástól örökölt faji előítéleteknek és sovinizmusnak, valamint az ezek által kiváltott déli reakcióknak a megértéséhez fontos látnunk, milyen nagy méltóságot jelent az iszlám szemszögéből a muzulmán, arab kultúrához és fajtához való tartozás, különösen a négerség, pogányság és tényleges vagy potenciális rabszolgaság megvetett állapotához képest. Nemcsak abból látszik ez, ahogyan a fenti fogalmakat

mindmáig használják, hanem abból, hogy még inkább milyen faji jelentőségük van a bőrszín leírására használt kategóriáknak. A „fekete” szót Északon szinte egyáltalán nem használják személyek leírására, hiszen szabad ember nem lehet fekete: ez a rabszolgák színe. A legsötétebb bőrszín a „kék”, amelyet a „zöld”, „barna”, „vörös”, „sárga” és „fehér” emelkedő fokozatai követnek, amelyek egyúttal számos konnotációt hordoznak a faji rétegződést és asszimilációs fokozatot illetően.

Miután az arabosítás és iszlamizálás eklektikus módon ráépült a korábbi törzsi és kulturális struktúrákra, az így kialakult, kevert észak-szudáni rasszt és értékrendszert képviselői mint létező legjobbat idealizálták, még más arab kultúrákhoz viszonyítva is. Ahogyan a „fekete” megjelölés negatív, mert rabszolgává alacsonyít, úgy a „fehér” megjelölés sem kívánatos, mert európaivá, valószínűleg kereszténnyé és így „hitelenné” degradál.

A „feketeségnek” a társadalomban, sőt gyakran az egyes családokon belül is szembeötlő jelenléte olyanfajta ellentmondásokhoz vezet, amelyeket a felsőbbrendűség szubjektív bizonyításával kell ellensúlyozni, még ha ez a látható valóságnak nyilvánvalóan ellentmondó mítoszok révén történik is. Minél több kétségre ad okot a valóság, annál erősebbek lesznek a mítoszok. Az arabság kulturális meghatározásának hangsúlyozása pedig olyan védelmet jelent, amely gyengíti a faji azonosulás szükségességét.

Edward Atiyah híres könyvében, amely *An Arab Tells His Story* címmel jelent meg 1946-ban, visszaemlékszik 1920-as szudáni éveire, amikor a Gordon Memorial College-ben tanított, és szép karriert futott be a szudáni titkosszolgálat kötelékében. Diákjairól, akik egyfelől megbűvölten álltak a felsőbbrendű nyugati tudás előtt, másfelől pedig megalázva érezték magukat az imperialistáktól elszenvedett vereség miatt - és akik közül később számosan a modern Szudán vezetőivé váltak-, így írt:

„Mindez egymásnak ellentmondó, bonyolult érzelmeket váltott ki belőlük: csodálkozást és csodálatot e távoli világ és annak végtelen gazdagsága és hatalma, tudása, technikája és sebessége iránt; izgatottságot, hogy akármilyen kevéssé is, de kapcsolatba kerülhetnek vele, és ha távolról és passzív módon is, de részeivé válhatnak ennek az élő és fejlődő kolosszusnak; önsajnálatot és szánalmat országuk iránt, amiért ennyire elmaradottak, szegények és tudatlanok; kollektív kisebbségi érzéseket, amelyek a nyugati kultúra individuális elsajátításával párosulva gyakran féktelen egyéni önzéshez, magabiztossághoz és önhittséghez vezettek.”⁷

A magasabb rendűnek hitt nyugati világvágya az „alsóbbrendű” afrikai önkép elvetéséhez vezetett, és olyan „felsőbbrendű” ázsiai vagy arab identitások vállalásához, amelyek versenyképesebbnek tűntek a Nyugattal szemben. Ahogyan Atiyah írja:

„Mindezen elemek közül kiemelkedett egy, amelyik elborította az összes többit: a sajnó keserűség, hogy ezt az új világot, amelynek előszobájába, íme, bebocsátást nyertek, teljes egészében a Nyugat uralja, és hogy ráadásul a Nyugat hatalmának egyik legfőbb megnyilvánulása éppen a Kelet leigázása volt. De a Kelet már ébredett, és ők is a Kelet része voltak. Arab leszármazásuk hangsúlyozása és mindannak megtagadása révén, ami Afrikához és annak négereihez kötötte őket, nagyvigaszt leltek benne, hogy osztozhatnak egyfelől az arabság újjászületésében, másfelől annak egykori dicsőségében. Mit számít, ha most a keresztény európaiak váltak a világ gazdáivá? Talán nem volt olyan kor, amikor a Próféta lelke és új hitük buzgósága által tüzelt harcias arabok győzelmesen söpörtek végig a kereszténységen, és kitűzték a félholdat a Pireneusokon túl és a Boszporusz partján? Nem az arabok voltak a világ tanítómesterei akkor, amikor a most hatalmas Európa még a középkor álmába süppedt? Nem fordították le talán Arisztotelészt arabra? Nem ők közvetítették az európai barbárok számára az ókori görögség kultúrájának első szikráit? De mindenekfeletti vigasztalásuk, kétségtelen és vitathatatlan támaszuk, biztos és erős horgonyuk az a tudásuk volt, hogy Könyvük és Prófétajuk révén az ő birtokukban van a Végső Igazság. Ebbéli biztos

tudatukban felsőbbrendűnek érezték magukat az *outsiderekhez* képest, még ha Isten kifürkészhetetlen akaratából azok némelyike valamelyest jelentősebb anyagi hatalomra tett is szert. Ez a tudás volt a vigasztalás sziklája, s amíg azt a kétségek ördögei alá nem aknázták, védelmében szilárdan nézhetek szembe a világgal. De ezek az ördögök már tanyát vertek bennük.”⁸

Atiyah gondolatát erősíti meg az észak-szudáni tudományosság egyik legjelentősebb képviselője, Muddathir Abd Al-Rahim professzor, aki Mohammad Al-Nawayhi professzor gondolatát idézve az alábbiakat írta *Arabism, Africanism and Self-Identification* című cikkében:

„E század első két vagy három évtizedében (de azután is, csak talán nem olyan lázasan) az iszlám és az arabság elvében keresték az egység forrását, s nem valamiféle szudáni nacionalizmusban. (...) A szudániaknak, akiket megalázott az angol-egyiptomi erőktől elszenvedett vereség, pszichológiai önigazolásra volt szükségük, amelyet nem találhattak meg sem afrikai múltjukban, sem a korabeli afrikai valóságban. Ahelyett, hogy hozzásegítette volna őket elveszített önbizalmuk visszaszerzéséhez, Afrika csupán megerősítette volna alsóbbrendűségi érzéseiket, amelyeket az angolokkal és névleges kormányzópartnereikkel, az egyiptomiakkal szemben éreztek. Így aztán a szudániak szinte önkéntelenül fordítottak hátat Afrikának, hogy annál szenvedélyesebben csüggjenek az iszlám letűnt dicsőségén, amely a klasszikus arab kultúra és gondolkodás gazdagságával együtt kellő pszichológiai ösztönzést nyújtott számukra.”⁹

Muddathir Abd Al-Rahim a továbbiakban hangsúlyozza, hogy a politikai öntudatra ébredt szudániak számára Szudán afrikai múltja nem szolgáltatott okot sem dicsőségre, sem öndicsőítésre. Számukra nem iszlám jelenük, akárcsak az iszlám előtti múltjuk, a *jahiliyyának*, a „tudatlanság korának” vagy a „sötétség korának” része volt, így egyikkel sem azonosulhattak. Életük központi tényévé, lojalitásuk legfőbb tárgyává az iszlám vallása, civilizációja, életformája és politikája vált. Az arabság az iszlámmal való asszociációja révén válhatott ismét büszkeség tárgyává.¹⁰

A modern szudáni történelem egymást követő vezetői azután sorra felismerték, megerősítették, és objektív módon megalapozták ezt a fajta önképet s ezzel együtt az Észak és Dél közötti ellentétet. Az egyiptomi török uralom, később a Mahdi állama erős alapokra helyezte Észak arab és iszlám öntudatát, miközben - a folyamatos déli terület- és rabszolgaszerező portyák ellenére - nem voltak képesek hatékony ellenőrzést gyakorolni a déli régió fölött. A britek békét és biztonságot hoztak ugyan, ám szeparatista politikájuk révén - amelyen csak a függetlenedés előtt kilenc évvel változtattak - külön kormányozták az ország két részét. A déli régió ekkortól kezdve alakított ki olyan saját identitást, amely a kereszténység és az angol vagy nyugati kultúra modern fegyvereivel felvértezve csak megerősítette az északi arab muzulmánokkal szembeni ellenérzésüket. Ekkor alakult ki az az elit, amely később a modern dél-szudáni nacionalista mozgalom élére állt.

Az északi arabság identitása nem válna szükségszerűen konfliktusok forrásává, ha megmaradna tisztán szubjektívnek, vagy ha az északi és a déli régió továbbra is saját homogén kontextusába ágyazódna. A problémát az egységes nemzetállam kialakításának eszméje okozza, valamint a domináns arabság természetes törekvése arra, hogy saját identitáselemeiből alakítsa ki az egységes nemzeti identitást. Ez vezetett ahhoz az identitáskrizishez, amelynek forrásai máskülönben tovább szunnyadhattak volna a csoporton belül.

Mansour Khalid, aki tudományos munkássága mellett jelentős kormányhivatalnoki karriert is befutott, nemrégiben ezt írta:

„Szudán válsága mindenekelőtt identitásválság: mi is Szudán? És figyelembe véve az ország minden lakóját: mi teszi őket szudániakká? Elsősorban ez a kérdés tépi szét a szudáni népek közötti politikai kapcsolatokat, és ez hat ki leginkább nemzetté formálódásukra. (...)

Szudánt gyakran nevezték »Afrika mikrokozmoszának«, mert lakosainak sokfélesége szembeszökően nyilvánul meg területének számos részén. A lakosság tekintheti magát arabnak vagy afrikainak, sőt afro-arabnak vagy arab-afrikainak; számos vallást követnek, beleértve az iszlámot és a kereszténységet is; rendkívül sok nyelvet és dialektust beszélnek, és sokféle életmódot folytatnak, a városlakóktól a Szahara és a Nílus felső folyásának nomád törzseiig. Mindezek a különbözőségek kicsiben élénk tárják az afrikai kontinens képét.”¹¹

Martin Daly szudáni történész szintén megjegyzi: „Szudánban éppoly élesen vetődik fel az identitás problémája, mint bárhol másutt az afro-arab világban. Az 1983 óta dúló polgárháború egyik legfőbb oka, akárcsak az 1955-1972 közötti, azokból az alapvetően ellentétes nézetekből ered, mit is jelent (vagy kellene hogy jelentsen) szudáninak lenni. Ezek a nézetek olyan történelemfelfogásokból fakadnak, amelyek alapján összeegyeztethetetlenek egymással. (...) Ezért elképzelhető, hogy a konfliktus megoldása Szudán társadalmi és politikai struktúrájának jelentős megváltoztatásával jár majd, ami befolyásolhatja a régió más országainak nemzeti és nemzetépítő politikáját is.”¹²

A gyarmatosítást követő kormányzatok központosított adminisztrációjuk és asszimilációs politikájuk révén törekedtek az ország egységesítésére. A Dél azonban Föderalizmust akart, amely a különbözőségekre alapozva teremthette volna meg az egységet. Ezt eleinte alkotmányos módon próbálták elérni, ám amikor kísérleteiket elutasítás fogadta, a déli követelések szeparatista lázadásban eszkalálódtak. Ettől fogva az északi, arab-izlám megalapozottságú nemzeti identitást már nemcsak a tudósok, hanem a déli nacionalista vezetők részéről is kihívás érte. Ezt a kihívást intézi Északkal szemben az SPLM/SPLA a katonatudós dr. John Garng de Mabior vezetése alatt, aki amerikai katonai szakképzettségét ugyancsak az Egyesült Államokban megszerzett agrárgazdaságtani doktorátussal egészítette ki.

A Szudáni Népi Felszabadítási Mozgalom (SPLM) és a Nemzeti Megmentés Forradalma, amely 1989. június 30-án jutott hatalomra, olyan, egymás ellen ható történelmi folyamatok eredményei, amelyek három párhuzamos szálon alakultak ki. Ezeket a szálatat tradicionalistaként, átmenetiként és modernként különíthetjük el, még ha részben átszövik is egymást. Északon a bennszülött szudáni vagy arab társadalmak törzsi struktúráit áthatotta - noha nem szüntette meg - a szektárius iszlám és az arabság gondolata, amely utóbbi, bár valójában sokkal inkább kulturális, semmint faji fogalom, mégis szorosán összekötődött az arab leszármazással. A hagyomány és az iszlám fundamentalizmus e konzervatív szövetsége kihívta több modernista mozgalom létrejöttét is, mint a Kommunisták Pártja, a Demokratikus Front, a Köztársasági Testvériség és a Muzulmán Testvériség. A Kommunisták Pártot és baloldali szimpatizánsait az 1971. évi megghiúsult puccskísérletet követően a Nimeiri-rendszer verte szét. A Nimeiri-rezsim 1985-ben a Köztársasági Testvériséget is megfélemlítette, és demoralizálta jámbor és tisztelt vezetőjüket, Ustadh Mohmoud Mohammed Taha kivégzésével, mivel ő ellenezte a *sharia*, a vallásos iszlám igazságszolgáltatás hivatalos bevezetését. A Muzulmán Testvériség ezzel szemben az Iszlám Charta Frontjának zászlaja alatt az 1960-as években kiterjesztette politikai hálózatát, és nemrégiben újjászerveződött Nemzeti Iszlám Front néven. Ma széles körben a Frontot tartják a Nemzeti Megmentés Forradalma mögött álló agytrösztnek; a Forradalom pedig olyan fundamentalista katonai rezsim, amely számára a politikává vált iszlám kínálja a nemzetteremtés szimbólumát és identitásmodelljét. Délen pedig a keresztény, főként missziós iskolákban nevelkedett, nyugatos és szekularizált elit kultúrája hatotta át - noha ugyancsak nem szüntette meg - a törzsi struktúrákat. Ez az elit vette át a modern időkben a régió politikai vezetését, s a nemzetképződés szimbólumainak vagy identitásmodelljeinek legutóbbi modernizálódási fázisát az általuk irányított SPLM/SPLA képviseli.

Az északi arab identitás kiterjesztése az országra azt a déli reakciót váltotta ki, hogy ott ugyanekkor vagy talán még nagyobb indulattal szálltak síkra a nemzet „afrikai” identitása

mellett. A déliek a szekularizált államban látják a vallásszabadság legfontosabb eszközét, a kereszténységet és a törzsi vallásokat egyenrangúnak tekintik az iszlámmal, és ezeken a politikai korrekciókon alapuló külpolitikát sürgetnek.

Mind Északon, mind Délen léteznek ugyan a konzervatív-liberális skála közepe táján elhelyezkedő erők - szakmai és szakszervezetek, mezőgazdasági szervezetek, nő-, ifjúsági és diákszövetségek -, amelyek-akik időről időre kulcsszerepet játszanak a katonai diktatúrák elleni népi felkelésekben, ám soha nem voltak képesek valódi erőt képviselő szervezetet állítani politikájuk középpontjába.

Így aztán a szélsőséges álláspontok képviselői bocsátkoznak konfrontációba, ők harcolnak és tárgyalnak egymással az identitás bizonytalan kérdéséről. Az észak-déli kapcsolatok egész története során akörül forogtak a tárgyalások, miként lehetne a politikát az ország kettős identitásához igazítani. Az egységes állam keretén belül elképzelt megoldások a kettősség elismerésének valamilyen formájától az integráció és asszimiláció különféle formáig terjedtek. Míg Észak az integráció és asszimiláció álláspontját csak a legutóbbi időben volt hajlandó a különbözőségeknek valamiféle decentralizáció formájában történő elismerésévé szelídíteni, Dél is elmozdult az Észak számára elfogadhatatlan szeparatizmus álláspontjától egyfajta „új Szudán” követelése felé, amely, noha elvileg nem igazán körvonalazható, a nemzeti identitásnak és az identitás hatalmi bázisának nagymértékű átszervezését igényli. Ez azonban Északot nem csupán az arabosodás megfordulásával és a reafrikánizálódás veszélyével fenyegeti, amelyet ott egyértelműen hanyatlásként élnének meg, hanem azzal is, hogy ez a folyamat az arabokkal szembeni diszkrimináció lehetséges forrásává válhat.

Figyelemre méltó, hogy a muzulmánok számára az iszlám, különösen pedig a *sharia* olyan, magas fokú integrált életformát kínál, amelynek hanyatlását a Nyugat gyarmati beavatkozásának számlájára írják, és amelyet most az önrendelkezés alapján kívánnak újjáéleszteni. Bármilyen erők legyenek is a szekularizációra hajló, nyugatosodott muzulmánok és riválisaik közötti különbségek, a fundamentalisták úgy tekintenek a nem muszlim közösségek követeléseire, mint egy kisebbség önhitt jogsértésére a többséggel szemben. Az ország vezetői és a *status quo* hasznélvezői mind az afrikánizálódást, mind a szekularizálódást kihívásnak tekintik a domináns identitással szemben, és ezért elfogadhatatlannak tartják.

A konfliktus középpontjában tehát különböző identitáscsoportok versengése áll, akik egyaránt meg akarják határozni a hatalom, vagyon és alapvető értékek jellegét és elosztását. E hatalmi harc egyensúlyának változásai döntően befolyásolják azt a kritikus határt, amelyen túl a háttérbe szorított Dél erőszakos akciókban robban ki, illetve amelyen belül lehetséges a békés együttműködés, dialógus és reform. A kritikus határ meghúzásában nagy szerepet játszik, mennyire erősítik vagy gyengítik a központi kormányzat intézkedései és egész politikája a délieknek azt az érzését, hogy többé-kevésbé az északiakkal egyenlő módon, azonos jogokkal és elismert identitással vehetnek részt az ország életében.

Az utóbbi évek konfliktusainak békésebb és viharosabb pontjai azt bizonyítják, hogy a fenti kérdésekben tett és megszegett ígérek jelölik ki a béke és háború, együttműködés és konfliktus, egység és polarizáció közötti kritikus határ vonalat. E történelmi fordulópontok azt mutatják, hogy vannak korszakok, amikor különféle megegyezések kölcsönösen elfogadható és elfogadott kereteket kínálnak az együttélésre, és megint más korszakok, amelyekben az egyezményeket felrúgják, Észak megkísérli iszlám-arab vízióját kiterjeszteni az egész országra, Dél pedig ismét az erőszakos ellenálláshoz fordul. Az ígérek és erőszakosságok körének megszakítása, a kritikus határ vonal ebbe vagy abba az irányba történő áthágásának megállítása, az igazságos és tartós béke elérhető kereteinek kijelölése és megtartása pedig egyre nehezebbé válik, ahogy a radikális változás igénye egyre inkább a központi hatalomnak és intézményeinek teljes átalakítását tűzi ki céljául.

Közös alapok keresése

Még ha Szudán esete sok tekintetben kivételes is, jól tükrözi a pluralista államok identitásának bonyolultságát és ingatagságát. Ezek az identitások, még ha ma többnyire feszültségek és konfliktusok forrásává válnak is, egyszersmind lehetőséget kínálnak a nemzeti identitás kölcsönösen elfogadható újrafogalmazására. A faji és etnikai címkék gyakran olyan mitikus önképeket és a másiktól alkotott mitikus képeket tükröznek, amelyek csak arra jók, hogy eltorzítsák a közös valóságot. A nyugati „fehér” és „fekete” elnevezések például olyan önkényes címkék, amelyek sztereotípiákká dichotomizálják a társadalmat, és összemoszák a keveredések, összefonódások, a „sztenderd modellhez” való közelség és távolság számtalan fokozatát. Nehéz lenne megmondani például, mitől is lesz „fekete” az afro-amerikaiak többsége, ha, mondjuk, az ébenfafekete nilótákhöz vagy szenegáliakhoz hasonlítjuk őket. Rassz szempontjából azt kell megállapítanunk, hogy többségük közelebb van a „fehérhez”, semmint a „feketéhez”.

Mivel egyetlen csoport sem engedheti meg magának, hogy a vele együtt élő más csoportok figyelembevétel nélkül, kényelmesen kialakítsa a maga mítoszait, hogy azután ezeket közös identitásként kényszeríthesse a többiekre, égetően szükséges felszámolni ezeket a mítoszokat, s ilyen módon valamelyest szóhoz juttatni magát a valóságot. E valóságban számos közös elem lehet, amelynek alapján közös identitást lehet alkotni, vagy számos olyan különbözőséget lehet felismerni, amelynek összeegyeztetéséről gondoskodni szükséges. Ez a megközelítés segíthet felismerni és kezelni a hatalom, javak és más értékek megosztásának valódi problémáit is.

Szudán identitástérképe és válsága, valamint az ebből fakadó konfliktusok megoldási lehetőségei két - egy afrikai és egy arab - körben foghatók össze, amelyek közepén egy afro-arab magga fedik át egymást. Statisztikailag, faji vagy etnikai értelemben az afrikai kör tágasabb az arabnál. A Szudán előtt nyitva álló lehetőségek egyike a nemzeti identitás kiépítése a közös mag köré, illetve egy még nagyobb, az egész térképet magában foglaló kör kialakítása, amelyben az afrikai és az arab körök laza egységben élhetnek együtt - a másik lehetőség az ország kettészakítása. A vallás mint identitástényező szükségszerűen exkluzív jellegű, és nem hoz létre az identitást kialakító „átfedési magot”. Mindaddig, amíg a vallás határozza meg a közügyeket, azok szükségszerűen megosztó és diszkriminatív jellegűek maradnak. A jelenlegi iszlám politika tehát nagy valószínűséggel torkollik elnyomásba vagy megosztásba. Még a muzulmánok között is, ha az általánosan elfogadott emberi jogok felől nézzük, a vallás- és lelkiismereti szabadság komoly problémáit veti fel, ahogyan azt paradox módon a szent Mohmoud Mohammed Taha sorsa tragikusan illusztrálta. Egyre égetőbb és egyre vitatottabb, hogy Szudán végül melyik megoldást választja.

Egész Afrika dogmatikus buzgalommal csügg az örökölt gyarmati határokon belüli nemzeti egység eszméjén. Ez az eszme ugyanakkor nagymértékben aláássa az afrikai országok és népeik biztonságát, stabilitását, fejlődését és együttműködési készségét. A legújabb etiópai fejlemények azt látszanak igazolni, hogy a kollektív, kölcsönösen elfogadott egységesítő keret újrafogalmazásának egyik alternatívája lehet a területi megosztás, amely, noha nem kívánatos, mégis megoldást jelenthet olyan esetekben, amikor a konfliktusok sérelmekből fenyegetéssé fajultak az emberek, a föld és nem utolsósorban a nemzet méltósága ellen.

Fordította: Sajó Tamás

- 1 Foltz, William: The Organization of African Unity and the Resolution of African Conflicts. In: Francis M. Deng - I. William Zartman (ed.): *Conflict Resolution in Africa*. Washington D. C., Brookings Institution 1991.
- 2 Young, Crawford: Self-Determination, Territorial Integrity, and the African State System. In: *Conflict Resolution in Africa*. Washington D. C., Brookings Institution 1991. 41.
- 3 Uo.
- 4 Uo.
- 5 *The Residual Option: Democracy and Development in Africa*. Kiadatlan kézirat 1991.42-43.
- 6 Uo.
- 7 Atiyah, Edward: *An Arab Tells His Story. A Study in Loyalties*. London, John Murray 1946. 42.
- 8 Uo.
- 9 In: Wai, Dunstan: *The Southern Sudan*. London, Frank Cass 1973. 38.
- 10 Uo. 39.
- 11 Khalid, Mansour: *The Government They Deserve: The Role of the Elite in Sudan's Political Evolution*. London and New York, Kegan Paul International 1990. 4.
- 12 Daly, Martin W.: Islam, Secularism and Ethnic Identity in the Sudan. In: Gustavo Benavides - Daly, Martin W. (eds.): *Religion and Political Power*. New York, State University of New York 1989. 83.

FRANCIS MADING DENG

Racism, Ethnicity and Development in Africa

In the process of nationbuilding, African countries confront a complex of interconnected dilemmas that are inherent in the nature of the African state. African leaders avow the unity of their countries within the borders inherited from the colonial powers. But the realities of racial and ethnic diversities threaten the colonial legacy. African intellectuals and leaders want to base their political, economic, social and cultural development on their indigenous values and institutions in order to be grounded in the African realities.

The challenge for Africa remains a fundamental one of addressing the problems of diversities and inequities, real or perceived, by reconciling the principle of preserving the colonial borders with the right of self-determination for sub-national groups. Related to these political issues in the local and global commitment to the universally acclaimed principles of democracy and fundamental human rights.

The current civil war in the Sudan stands out in degree if not in kind from other ethnic conflicts in Africa in that it combines elements of race, ethnicity, culture, and religion, factors which interplay in determining the identity of the people and the nation. In virtually all the agenda items that have been suggested for negotiations, open-ended dialogue, or constitutional talks, the issue of national identity has figured prominently. Sometimes, it is phrased as a problem of competing nationalities or as a conflict of identity factors, such as race, culture, language or religion. The question often posed is whether the country is Arab, African, Afro-Arab or Arab-African. From a religious perspective, the critical question is whether the country is to be considered Islamic, governed by Sharia, or secular with constitutional guarantees for religious freedom and equality.